

„Kresťanská“ demokracia vo svetle sociálneho učenia Cirkvi

Stanislav Košč

Demokracia – to je predovšetkým *politický režim*, čiže spôsob, akým sú (v danej krajine) upravené politické vzťahy, spôsob výberu držiteľov moci a výkonu moci, založený na princípe, podľa ktorého moc – ako taká – prináleží ľudu.¹ V širokom zmysle tento pojem znamená účasť všetkých občanov, bez akejkoľvek diskriminácie, na správe vecí verejných (res publica). Demokracia sa teda od iných politických systémov líši najmä väčšou, čiže širšou a reálnejšou *účasťou na moci*.

Jednou zo základných požiadaviek, ktoré sociálne učenie Cirkvi kladie na akýkoľvek politický systém, je jeho podriadenosť *službe človekovi a spoločnému dobru*. Nie politický režim určuje spoločenské vzťahy medzi občanmi, on nie je podstatnou základňou spoločnosti. Základňou, východiskom, vzťažným bodom a cieľom spoločnosti je *ľudská osoba* a jej prirodzený spoločenský charakter. Žiaden politický režim nie je absolútny ani dokonalý. Z tohto dôvodu sa Cirkev v priebehu dejín nikdy nevyjadrovala *za* niektorý politický systém,² vychádzajúc zo zásady, že žiaden politický systém nie je správny sám osebe, ale len do tej miery, do akej slúži uskutočňovaniu spoločného dobra.

Aj v súvislosti s *demokraciou* Cirkvev dlho zastávala tento zdržanlivý postoj, z obavy pred nejakým jeho zjednodušeným absolutizovaním a vo veľmi zreteľnom vedomí rizík, ktoré tento systém v sebe obsahuje. Je zrejmé, že žiaden občan nemôže uspokojiť svoje svedomie len samým faktom, že rešpektuje (demokratické) pravidlá. Každá moc musí podliehať kritike, aj moc väčšiny. Dejiny ukázali, a stále ukazujú, že v mene „zákona väčšiny“ sa môžu konať veľké nespravodlivosti.

Až relatívne nedávno slovami Jána Pavla II. Cirkev usúdila, že nastal čas zaujať zásadne *pozitívne stanovisko k demokracii*, ale zároveň ho i konkrétnejšie objasniť. Pravdepodobne si to vyžiadali historické udalosti po roku 1989. Keď po páde komunistických režimov krajiny strednej a východnej Európy nastoľovali nový politický systém, akoby automaticky siahali po demokracii, pričom však nie vždy jej revoluční propagátori a faktickí tvorcovia mali celkom jasnú predstavu o celom jej obsahu. Najprv sa teda kládla štruktúra, až potom sa formovala náplň (na rozdiel od krajín západnej demokracie, kde tento proces prebiehal opačne a treba povedať, že v tom zmysle prirodzenejšie). Záro-

¹ To je etymologický význam slova „demokracia“.

² Opačne sa dá konštatovať, že Cirkev sa viackrát a veľmi razantne vyjadřila *proti* niektorým politickým režimom, totiž proti tým, ktoré mali vo svojej samej podstate, alebo vo svojich zásadných prejavoch potláčanie ľudskej dôstojnosti.

veň krajiny v treťom svete hľadeli na skúsenosť týchto krajín, aby si vzali poučenie pre seba, s otázkou, či po páde socializmu ako politického systému a kolektivismu ako ekonomického systému demokracia a kapitalizmus sú tie správne cesty, po ktorých treba túžiť a bojovať za ne, alebo treba hľadať ešte nejaké iné.³

Demokracii sa dostalo oficiálneho, takmer slávnostného uznania v encyklike Jána Pavla II. *Centesimus annus* (1. mája 1991, ďalej CA): „Cirkev si veľmi váži demokraciu ako systém, ktorý zabezpečuje občanom účasť na politických rozhodnutiach a podriadeným zaručuje možnosť svoje vlády voliť a kontrolovať a tam, kde je to potrebné, pokojnou cestou ich odvolávať“ (bod 46). Otázkou demokracie tu už Cirkev nekladie v termínoch *an sit* ale *quomodo sit*. Cirkev sa zaujíma o spôsob výkonu demokracie, o hodnoty, ktoré stelesňuje, jej schopnosť ochraňovať a optimálnym spôsobom napomáhať práva ľudskej osoby a usmerňovať spoločenské štruktúry k spoločnému dobru. „Tu sa o slovo hlási – a musí sa hlásiť – magistérium, formulujúce veľkú ponuku hodnôt pre veriacich, ktorí pôsobia v dejinách a sú povolání pokiaľ možno čo najúčinnejšie premeniť túto ponuku na konkrétne ustanovizne a každodenný výkon vlády, a to v povedomí, že politika nie je pravdou, ale že kedykoľvek by pozabudla na ‘pravdu o človekovi’, hrozila by jej dekadencia na obyčajný výkon moci, vyrovnávanie vzájomne protikladných ekonomických záujmov, snáď na túžbu prevážiť, s tým, že človek by sa dostal na okraj a nikdy by sa mu nepodarilo zaujať ústredné postavenie.“⁴

Súčasná realita potvrdzuje tento trend. Obzvlášť vypuklo sa takýto autodeštruktívny charakter demokracie dnes ukazuje v oblasti posudzovania práva na život, totiž v jeho závislosti na *politickej vôli*, a v jej závislosti na *spoločenskej objednávke*, ktorá však je manipulovateľná, ba i reálne manipulovaná mediálne vplyvnými záujmovými skupinami. Na tom by nebolo nič nové. Nové a nebezpečné je to, že reálne potláčanie tohto základného ľudského práva sa vykonáva „v mene“ demokracie a ona sama sa tým stavia do pozície *tyranie väčšiny*, navyše vo veci, ktorá prekračuje jej kompetencie, a preto rozhodovanie o nej spôsobuje nenapraviteľné škody tak pre *vec*, o ktorú ide (ľudské životy), ako i pre *demokraciu* a jej morálnu kredibilitu. Veľmi razantne na to upozorňuje Ján Pavol II. v dokumente, ktorý venoval práve problematike ochrany života, kde upozorňuje na zhubné následky, ktoré so sebou nesie podriadenie *slobody* neobmedzenej vláde *relativizmu*: „Právo‘ prestáva byť právom, lebo už nemá základ v nenarušiteľnej dôstojnosti osoby, ale podriaďuje sa vôli silnejšieho. Keď sa takto demokracia spreneveruje vlastným princípom, mení sa v podstate na totalitárny systém.

---

³ Porov. CA 42.

⁴ CAMPANINI, G.: *Chiesa e democrazia*, v: *Rivista di teologia morale*, ročník XXIII, č. 91 (3/1991), s. 311.

Štát už nie je 'spoločným domom', kde môžu všetci žiť v súlade so základnými zásadami rovnosti, ale pretvára sa v *tyranský štát*, uzurpujúci si právo disponovať životom slabších a bezbranných“ (Ján Pavol II., encyklika *Evangelium vitae*, 25. marca 1995, bod 20). Širšie súvislosti tohto problému nachádzame o niekoľko strán ďalej, kde pápež rozoberá myšlienku nevyhnutného podriadenia demokracie morálnym hodnotám, aby si demokracia zachovala svoje nasmerovanie na spoločné dobro. „Demokraciu nemožno preceňovať natoľko, aby sme z nej robili náhradu mravnosti, alebo 'zázračný prostriedok' na nemorálnosť. Z princípu je 'poriadkom' a ako taká je prostriedkom k cieľu, nie cieľom. 'Morálny' charakter demokracie nie je automatický, ale závisí od jej zhody s morálnym zákonom, ktorému sa musí podriaďiť rovnako ako každá iná ľudská činnosť: závisí preto od morálnosti cieľov, ktoré sleduje a od prostriedkov, aké užíva. (...) Hodnota demokracie stojí a padá s hodnotami, ktoré vyjadruje a napomáha.“ (bod 70).

Pre tieto dôvody sa nám javí ako potrebné položiť si základnú otázku o tom, čo vlastne je demokracia a v čom spočíva súčasný konflikt v jej definícii. Demokracia nemôže byť „bezhodnotový“ systém, neutrálny, akoby *tabula rasa*, čiže neutrálna štruktúra, prípadne len samotný zastupiteľský volebný systém, ktorého (morálna) náplň prichádza až následne, v závislosti od toho, ako sa tento systém používa. „Demokracia bez hodnôt, ako dokazujú dejiny, ľahko sa premení na otvorený, alebo skrytý totalitarizmus.“ (CA, bod 46).⁵

Dve ponímania demokracie

Úsilie o „vytlačenie“ morálky zo spoločenského života do súkromnej sféry je typickým prejavom „modernej“ (rozumej: osvieteneckej)⁶ koncepcie demokracie. Práve tu spočíva aj hlavný konflikt medzi touto koncepciou a kresťanským pohľadom na uplatnenie demokratických pravidiel pri zachovaní tradičného ponímania politiky ako *služby spoločnému dobru*, hoci kontrastných trecích plôch by sa našlo viacero. Bez nároku na kompletnosť, pokúsime sa ich zhrnúť do niekoľkých bodov. „Osvietenecká“ koncepcia demokracie vychádza z nasledujúcich predpokladov:

Individualizmus

Človek vo svojej podstate nie je spoločenský tvor ale autonómny jed-

---

⁵ Za povšimnutie stojí, že s výnimkou komunizmu, ostatné dva najzhubnejšie totalitné režimy XX. storočia (fašizmus i nacizmus) sa dostali k moci v *demokratických krajinách* ...

⁶ Tento pojem je trochu zjednodušením, myslíme ním, že okrem iných myšlienkových prúdov práve osvietenstvo malo zásadný vplyv na formovanie uvedenej (a ďalej konkretizovanej) koncepcie.

notlivec. Spoločenské štruktúry si vytvára až následne, v závislosti od potrieb, ktorých uspokojenie presahuje jeho osobné možnosti. Tieto štruktúry vznikajú na základe dohody, konsenzu medzi väčšinou zúčastnených. Práve preto sa väčšinový princíp aplikuje na politické spoločenstvo ako absolútny základ. Z toho teda vyplýva ďalší predpoklad:

Zvrchovanosť väčšiny,

ktorá, keďže je oprávnená, ba povinná rozhodovať o samých základoch spolunažívania, má absolútnu moc a ničím nie je obmedzená. Ani nemôže byť, ak nemá byť spochybnená sama existencia a funkčnosť spolunažívania.

Indiferencia voči hodnotám

Keďže väčšina rozhoduje o základoch, čiže o pravidlách, ktoré tvoria podstatu spolunažívania daného spoločenstva, znamená to, že neexistujú žiadne objektívne a nediskutovateľné hodnoty, ktoré by tvorili apriórny základ spoločnosti, a ani ľudskú prirodzenosť (existuje vôbec čosi také?) a jej práva nemožno vnímať v tomto zmysle. Väčšina rozhoduje o tom, čo si v danom momente svojho poznania predstavuje pod pojmom ľudská osoba a aké sú jej práva.

Formalizmus

Keďže táto „moderná“ demokracia je ľahostajná voči akýmkoľvek objektívnym hodnotám, v skutočnosti sa obmedzuje na zmes pravidiel hry, ktoré sa zakladajú na skeptickom filozofickom ponímaní pravdy (že totiž v skutočnosti nie je možné nájsť žiadnu objektívnu pravdu). *Demokrat* je ten, kto neposudzuje rozhodnutia väčšiny na základe nekých vyšších hodnôt, všetkým názorom prikladá rovnakú hodnotu a demokratické vzťahy obmedzuje na kvantitatívne pomery medzi počtom hlasov, reflektujúcim pomer názorov v spoločnosti, bez vzťahu k akémusi „spoločnému dobru“.

Sociálne učenie Cirkvi, ako ho môžeme vyextrahovať z mnohých dokumentov a príhovorov Jána Pavla II., stavia proti tejto koncepcii demokracie celkom iný pohľad. Je zaujímavé všimnúť si (najmä v *CA*), že svoj názor na demokraciu formuluje nie ako kritiku demokracie, ale akoby „očistenie“, pozdvihnutie demokracie, jej najvznešenejšieho potenciálu, ktorý vyššie uvedená koncepcia skôr deformuje než stelesňuje. Dá sa tu využiť základná myšlienka, podľa ktorej demokracia ako taká je veľmi pozitívna štruktúra usporiadania vzťahov v politickom spoločenstve, keďže najlepšie zodpovedá ľudskej prirodzenosti.⁷ Musí sa však vyvarovať, presnejšie vyslobodiť od jednostrannej deviácie, ktorú

---

⁷ Porov. k tomu mimoriadne silné slová JÁNA PAVLA II. v jeho knihe *Pamäť a identita*, SSV, Trnava 2005, s. 125.

si nesie z minulosti a naopak objaviť to, čo ju znovu zosúladi s danosťami ľudskej prirodzenosti. Tu sú základné postuláty tohto postoja:

Oproti individualizmu kladie *prvotný komunitárny*⁸ charakter človeka. Spoločenský poriadok nie je daný väčšinou dohodou, ale spočíva v samej spoločenskej a solidárnej prirodzenosti človeka. Človek bol stvorený ako muž a žena, teda ako komunita osôb (na obraz Boha v-Trojici). Na tomto základe vzniká a funguje rodina, ale aj národ a v konečnom dôsledku i samo ľudstvo ako „všeludská rodina“. Väčšinové rozhodovanie je teda oprávnené v mnohých osobitných otázkach, ale nie v otázkach základov spolunažívania a hodnôt, na ktorých je postavené, tie totiž vyplývajú zo samej prirodzenosti človeka a ľudskej spoločnosti.

Oproti zvrchovanosti kladie pojem *autority*, ktorej zmyslom a cieľom je spoločné dobro. Teda ani vôľa väčšiny nie je absolútne zvrchovaná a bez obmedzení. Demokracia je v službe ľudskej osoby, nie v službe politického režimu.

Z uvedeného jasne vyplýva, že *demokracia bez (morálnych) hodnôt nemôže prežiť*. Skôr či neskôr (presnejšie povedané veľmi rýchlo!) by sa takáto demokracia zvrhla na tyraniu silnejšieho voči slabšiemu. Väčšinový systém politického rozhodovania je predsa systémom *moci*, čiže *nástrojom sily*. Ak sa teda neuplatňuje tak, aby rešpektoval základné morálne hodnoty, ktoré sú objektívne, a preto vždy platné a záväzné pre každého, nič viac už neobráni toho, kto je v menšine. Demokratické vzťahy, pozbavené bytostného vzťahu k hodnotám, sa stávajú fakticky vzťahmi zákona silnejšieho (niekedy možno len hlasnejšieho...). Konkrétne povedané, keď sa demokracia ocitne v situácii, že politická väčšina môže rozhodovať o tom, či napr. určitá osoba môže žiť alebo nie, vtedy sa demokracia už fakticky premenila na totalitarizmus.

Nie je teda akceptovateľná *formalistická* koncepcia demokracie, ktorá by sa obmedzila na mechanické registrovanie prevahy tej-ktorej väčšiny. Vyslobodiť sa spod morálnych hodnôt je veľmi pohodlné pre moc, ktorá nechce byť súdená na základe objektívnych kritérií. Kresťanstvo však hlása, že Boh bude súdiť každého človeka v závislosti od kompetencií, ktoré v tomto svete zastával a podľa kritéria lásky, ktorú prejavoval. Táto tradičná požiadavka sa teda nemení, ale rozprestiera na každého podľa miery, ktorá mu prináleží.

---

⁸ Pod týmto pojmom rozumieme v jemnom terminologickom odtieni čosi ešte viac než len „spoločenský“ charakter. Komunita je spoločnosť, a zároveň pocit spolupatričnosti, vospolnosti, čiže nie len spoločenská štruktúra viacerých osôb, ale aj nevyhnutné „dostredivé“ sily, ktoré ich k sebe pútajú, držia pospolu, prirodzene vyžadujú určité vzájomné prejavy, ale i prejavy komunity navonok.

Demokracia a totalitarizmus

To, čo reálne odlišuje demokraciu od totalitarizmu (podľa sociálneho učenia Cirkvi) uviedol Ján Pavol II. v *CA*: „Totalitarizmus vzniká z popierania pravdy v objektívnom zmysle: Ak nejestvuje transcendentná pravda, ktorou, keď ju človek poslúcha, dospieva k svojej plnej identite, potom nejestvuje žiaden stály princíp, ktorý by zaručoval správne vzťahy medzi ľuďmi. (...) Koreň moderného totalitarizmu spočíva v popieraní *transcendentnej dôstojnosti ľudskej osoby*.“ (bod 44)

Takže rozdiel medzi týmito dvoma politickými systémami – demokraciou a totalitarizmom – nie je len formálny a inštitucionálny, spočíva v čomsi hlbšom, v samej *duši* politického systému. Ak politický režim, hoci formálne je demokratický, nestavia za svoj základ transcendentnú dôstojnosť ľudskej osoby, možno ho fakticky označiť za totalitný (podľa pravidla, že *strom sa pozná po ovoci*). Ak sa politická väčšina vymaní spod objektívnej pravdy, vydáva sa na cestu, ktorá ju privedie k totalitarizmu. Ak pozitívne právo (čiže to, ktoré je odhlasované väčšinovým systémom v zákonodarnom zbore) sa stotožňuje s prirodzeným právom (čiže tým, ktoré je vpísané v ľudskej prirodzenosti a preto by malo byť kritériom na posudzovanie toho prvého), je to tá istá cesta. Keď si štát nárokuje absorbovať v sebe národ, občianske spoločenstvo, rodinu, náboženskú spoločnosť a neguje autonómiu všetkých týchto spoločenských medzičlánkov (medzi jednotlivcom a štátom), je to opäť cesta, otvorená pre nástup totality. A keď konzumizmus a materializmus zatemňuje svedomie, ochabuje záujem o hodnoty spoločného dobra a obmedzuje rozlet ľudského ducha v múroch individualizmu, výsledok opäť nemôže byť iný. Keď to zhrnieme, *sloboda* oddelená od *pravdy*, a to aj v demokratickom režime, plodí nevyhnutne totalitné úchyľky.

Čo však znamená „transcendentná dôstojnosť ľudskej osoby“? Znamená to, že ľudská osoba je absolútnou hodnotou, nedotknuteľnou aj pre politickú väčšinu. Isteže, ľudská osoba nie je absolútna v plnom zmysle slova a ona sama (obmedzená, krehká, smrteľná) nemôže byť základom svojich absolútnych práv. Práve z tohto dôvodu sociálne učenie Cirkvi predkladá ako nevyhnutnosť postaviť absolútnu hodnotu ľudskej osoby na absolútnosti Boha. Keď teda ktorýkoľvek politický režim odmieta Boha a jeho transcendentnosť, logicky dospeje k odmietnutiu aj „transcendentnej dôstojnosti ľudskej osoby“, pretože bez tohto základu je to len dôstojnosť „čisto ľudská“, ľubovoľne manipulovateľná a závislá na konsenze aktuálnej politickej väčšiny.

Demokracia a subsidiarita

Ďalšou charakteristikou demokracie podľa sociálneho učenia Cirkvi je jej založenie na rovnosti všetkých ľudí, a zároveň na uznaní ich nenarušiteľnej jedinečnosti, a preto odlišnosti. *Rovnosť* spočíva v tom, že

všetci bez akejkolvek diskriminácie majú právo (aj povinnosť) zúčastňovať sa na hľadaní a napĺňaní spoločného dobra. *Odlíšnosť* spočíva v tom, že každý jednotlivý človek bol chcený Bohom celkom osobne a osobitne, a preto je jedinečný a neopakovateľný. Preto spoločnosť potrebuje prínos každého svojho člena, keďže to, čo môže každý jednotliviec dať spoločnosti, môže dať len on a nemôže dať nik iný. Ak sa nejakým spôsobom zabraňuje niektorému členovi spoločnosti dať to, čo môže a má pre spoločné dobro, spoločnosť je tým nenahraditeľne ochudobnená. Demokracia teda nie je spoštenie jednotlivca do anonymnej masy, ale umožnenie rozvinutia tvorivosti každého jednotlivca, čiže *aktívnej účasti*. Demokracia je systém, v ktorom je najľahšie podieľať sa na správe vecí verejných. Práve v tejto svojej charakteristike čerpá demokracia z ďalšieho významného princípu, formulovaného v sociálnom učení Cirkvi, totiž *princípu subsidiarity*. Politický systém musí byť štruktúrovaný tak, aby jednotlivci, rodiny, záujmové skupiny a pod., prítomné v občianskej spoločnosti, cítili, že spoločnosť si ctí ich úlohu a mohli v plnej miere vykonávať to, čo je im vlastné, s pomocou (subsídium) štátu a inštitúcií. Ani štát ani inštitúcie sa nesmú stavať na miesto, ktoré prislúcha jednotlivcovi, rodine alebo spoločenským skupinám, ale podporovať ich, umožňovať im, aby samy mohli konať to, čo im prislúcha. Ani totalitarizmus (ako sme ukázali vyššie), ani prehnatý asistencializmus nie sú v súlade s demokraciou. Rovnako však treba povedať, že princíp subsidiarity platí aj v opačnom smere, že totiž jednotlivci, rodiny atď. nesmú požadovať od štátu, inštitúcií a pod. to, čo prirodzene spadá do ich kompetencie, a teda zbavovať sa zodpovednosti za úlohu, ktorú v štruktúre spoločného dobra zastávajú.

Podľa sociálneho učenia Cirkvi demokracia nekladie oproti sebe jednotlivca a štát ako dva izolované a proti sebe stojace subjekty. Naopak, človek, ako prirodzene spoločenský tvor, sa zúčastňuje na spoločenskom a politickom živote prostredníctvom rôznorodej siete komunít, spoločenstiev, združení a pod. Autentická demokracia je teda taká, ktorá podporuje takúto organickú účasť a rozvíja autonómiu všetkých „medzičlánkov“ v spoločnosti. Spoločné zdieľanie a odovzdávanie hodnotového dedičstva ide ruka v ruku s autonómiou a zodpovednosťou jednotlivcov, rodín a všetkých typov spoločenstiev. Na základe tohto postoja sa sociálne učenie Cirkvi stavia kriticky tak voči individualistickej podobe, ako aj voči masifikovanej byrokratickej podobe demokracie.

Plnohodnotná demokracia

Na začiatku sme uviedli, že demokracia je „predovšetkým“ politický systém. Postupným pokračovaním našej úvahy sa však ukazuje, že v pohľade Cirkvi je demokracia čosi oveľa viac: je to komplexná organizácia ľudského spolunažívania, založená na *pravde, spravodlivosti, slo-*

bode a láske,⁹ v službe ľudskej osoby a spoločného dobra. Skutočne, súčasne sociálne učenie Cirkvi rozširuje pôsobnosť demokratických princípov z úzko politicko-inštitucionálnej roviny na rovinu spoločnosti, ekonomiky, práce.

Už Ján XXIII. hovoril o demokratizácii ekonomiky a produkcie a Pápež Pavol VI. hovoril o demokracii, ktorá musí byť rozšírená na všetky oblasti spoločenského života. Analýzou tejto náuky možno dospieť k dvom základným dôvodom tohto rozšírenia horizontu demokracie. Predovšetkým je to *rastúca vzájomná závislosť* medzi jednotlivými aspektmi a oblasťami spoločenského života, ktorá znemožňuje pôsobiť sektorovo. Nie je teda možná *politická* demokracia, ktorá sa nerozšíri aj na *ekonomickú* demokraciu (čiže rozšírenie účasti na tvorbe a na rozdelení bohatstva), *spoločenskú* demokraciu (prevzatie zodpovednosti zo strany jednotlivých subjektov spoločnosti podľa princípu subsidiarity) a *teritoriálnu* demokraciu (čiže zdravú decentralizáciu a korektnú organizáciu miestnych a oblastných samospráv). Naopak, ak máme do činenia s ekonomickými monopolmi, inertnou a pasívnou spoločnosťou, centralizovanou a byrokratizovanou administratívou, nemožno hovoriť ani o skutočnej politickej demokracii, iba ak vo formálnom zmysle. Plnohodnotná demokracia je teda v skutočnosti pravá, reálna, čiže *komplexná*, a nie len akási zdanlivá demokracia.

Druhý dôvod sa týka nutnosti, a zároveň nedostatočnosti *právneho štátu*. Formálna, čiže zákonná záruka slobody a demokratickej účasti je určite nevyhnutná a v CA skutočne nachádzame slová, že „skutočná demokracia je možná len v právnom štáte“ (bod 46). To však samo osebe nestačí, pretože sloboda môže byť fakticky zmarená aj tam, kde je formálne zaručená. Demokracia musí umožniť čo najväčšiu kontrolu, čiže aj obmedzenie moci. Samotné právne úpravy v tomto zmysle, ako i sama možnosť občanov ísť voliť, nestačí. Je potrebné, aby sa demokracia a reálna účasť (na rozhodovaní) rozšírila na všetky ekonomické a spoločenské oblasti, lebo len tak je možné zlomiť moc monopolov, oligarchií, ilegálneho ovládania politickej moci a množstva iných prostriedkov, ktorými si *reálna moc* slúži *legálnou mocou* na svoje záujmy.

Zdravé samosprávy (teda nie platformy straníckych bojov), vyvážená decentralizácia (teda nie len byrokratické zbavenie sa zodpovednosti), „reálna“ demokracia v politických stranách a odboroch, demokratický rozvoj a správa všetkých spoločenskotvorných činiteľov, aktívna účasť občanov na formulovaní a na kontrole politických rozhodnutí, ekono-

---

⁹ To je tzv. „Jánovský štvorec“ základných spoločenskotvorných hodnôt (podľa Jána XXIII.), sformulovaný v jeho encyklikách *Mater et Magistra* (1961), a najmä *Pacem in terris* (1963), pozri k tomu bližšie napr: KOŠČ, S.: *Civilizácia lásky ako spoločnosť budovaná na pravde, spravodlivosti, slobode a láske*, v: *Res Socialis*, ročník 0, č. 3/2001, s. 5 - 10.

mická demokracia a demokracia v oblasti informácií, to sú predpoklady pre zdravú *plnohodnotnú demokraciu*.

Demokracia a solidarita

Demokracia nie je súhrn pravidiel spolunažívania medzi náhodne vedľa seba existujúcimi jednotlivcami tak, aby upravoval individuálny egoizmus a znemožňoval vzájomné obmedzovanie práv a slobôd. Demokracia predpokladá *silné vzájomné zväzky*, jednotu úmyslov vzhľadom na spoločné dobro, čiže – ako hovorieval Pius XII. – predpokladá *ľud* a nie *masu*. Bez tvarý dav je vždy hračkou v rukách explicitnej či implicitnej moci, ľahko môže byť ovládaný, masa nemá povedomie spoločne zdieľaných hodnôt, na základe ktorých by usmerňovala (i obmedzovala) výkon moci, nie je si vedomá svojej zodpovednosti (ani spoločnej, ani jednotlivcov), každý jej člen sleduje vlastné záujmy, a nie spoločné. V duchu klasického pravidla *divide et impera*, takáto masa môže byť v záujme toho, kto chce nad ňou neobmedzene vládnuť, bez ohľadu na spoločenský systém, ktorý na to formálne využíva.

Odpoveďou demokracie na tento masifikačný dynamizmus je jej úzky, priam konštitutívny vzťah so *solidaritou*. Demokracia súvisí so solidaritou prinajmenej v dvoch smeroch. Predovšetkým preto, lebo demokracia sa zakladá na pevných, prirodzených a pôvodných zväzkoch medzi ľuďmi. Avšak tieto zväzky, ktoré nie sú len statickou koexistenciou, ale majú svoj dynamizmus, implikujú v sebe aj určité spoločné ciele. Solidarita je teda aj spoločenské a politické úsilie o spoločné dosiahnutie týchto cieľov. Demokracia založená na solidarite musí rešpektovať a zveľaďovať prehĺbovanie týchto dvoch rozmerov svojej podstaty: spoločná ľudská spolupatričnosť ako východisko a spoločné dobro ako cieľ.

Individualizmus a fragmentácia, uzavretie sa do súkromia a zbavovanie sa zodpovednosti, žiarlivé stráženie osobného blahobytu bez ohľadu na ostatných, spoločenský rozvoj nerovnakou rýchlosťou, rozličné formy nacionalizmov a politických úzkoprsostí, ochrana záujmov určitých skupín na úkor ostatných – všetky tieto prejavy, do tej miery, ako sa priečia solidarite, podkopávajú aj základy demokracie.

Demokracia a pluralizmus

Encyklika *CA* odmieta tak *relativizmus*, podľa ktorého neexistujú objektívne hodnoty, ktoré by tvorili základ demokratického spolunažívania, ako aj *fundamentalizmus*, podľa ktorého náboženskú vieru treba doslova aplikovať na politickú realitu, a to aj násilným spôsobom. Sociálne učenie Cirkvi rešpektuje „sekulárny“ charakter politiky, politického systému, a teda i demokracie, avšak požaduje, aby sa rešpektovali niektoré nedotknuteľné hodnoty, ktoré tvoria prirodzenosť človeka, kým vo všetkých ostatných veciach usporiadania spoločenstva je

potrebné, aby existoval zdravý pluralizmus ponúk, ideí, či názorov. Existuje určitá *pravda v politike*, a teda aj *pravda v demokracii*, pretože existuje *pravda o človekovi*. Nie je správne tvrdiť, že politika je *nositeľkou* pravdy (ideologická úchylka, potenciálne totalitná), ani že politika je *bez pravdy* (technokratická úchylka, ktorá fakticky necháva voľné pole pre silové vzťahy). Pravda vystupuje v politike a v demokracii v tom zmysle, že ak sa nerešpektuje a všeobecne nezdíela určitá objektívna pravda o človekovi, na základe ktorej je rešpektovaná rovnosť medzi ľuďmi a uznávané (napríklad) ich právo na život, demokracia sa vyprázdni (z hodnôt) a stane sa neschopnou slúžiť človekovi a spoločnému dobru.

Kresťanská existencia v pluralitnej demokracii znamená ponuku, nie vnucovanie pravdy, ktorú vďaka svojej viere spoznal a uznal jej nevyhnutnosť na pevné „založenie“ demokratického spolunažívania, pričom rešpektovanie iných východísk, ale bez kompromisov s vlastným, správne formovaným svedomím. Politickou metódou je dialóg, ale nie zahmlievanie základných hodnôt, ktoré sú podmienkou kresťanskej identity *sine qua non* ... . Hľadá cesty k dosiahnutiu širokého konsenzu na základe „ovocia“, ktoré produkuje „strom“ jeho politických premís. Vo všetkom a nadovšetko však koná s *láskou*, ktorá je jeho *forma virtutis*, určujúci charakter.

Demokracia ako kultúra a formácia

Keďže demokracia v sebe obsahuje to všetko, čo sme vyššie uviedli, nikdy nie je daná *raz navždy*, treba ju neustále tvoriť, stále zdokonaľovať jej uskutočňovanie, upravovať jej fungovanie. Práve z tohto dôvodu je demokracia aj kultúrnym javom a vyžaduje si trvalú formáciu. Bez *živej demokratickej kultúry* hrozí demokracii ustrnutie, „skôrnatenie“.

Demokracia potrebuje predovšetkým *kultúru národa*, ako pripomína CA v bode 50. Treba, aby si občania osvojili základnú politickú kultúru, nadobudli „občianske čnosti“, spoznali svoje práva a povinnosti, ako aj inštitucionálne demokratické mechanizmy. Toto všetko spolupôsobí ako tmel demokracie a zvyšuje jej životaschopnosť. Zároveň sa tým zvyšuje dôvera občanov v demokratické štruktúry a aktívna účasť na budovaní spoločného dobra, čo opäť prospieva demokracii ako takej.

To si vyžaduje cieľavedomé a širokosiahle formáčne úsilie, čiže úsilie o *výchovu k demokracii*. Ide konkrétne o výchovu k účasti, k zodpovednosti a, ako sme naznačili, k občianskym čnostiam, ktoré tvoria hodnoty demokracie, ako je čestnosť, nezištnosť, pohostinnosť a solidarita, profesionálny prístup k práci, občianska odvaha, láska k spravodlivosti, vzájomná úcta a – typická kresťanská „sociálna“ čnosť – *prednostná láska k chudobným*. Text CA pripomína ešte konkrétnejšie cieľ výchovy k týmto čnostiam, keď uvádza, že „treba pestovať také formy života, v ktorých hľadanie pravdy, krásy a dobra a spoločenstvo

s inými v záujme spoločného rozvoja budú určovať spotrebu, úspory a investovanie“ (bod 36).

Demokracia musí dať každému možnosť vyjadriť sa, a preto musí dať najprv primeranú formáciu a informáciu, aby každý človek mohol vo svojom svedomí si utvoriť vlastný kvalifikovaný názor a následne ho ponúknuť ako svoj príspevok do budovania spoločného dobra. Takto sa demokracia stáva stále viac prostriedkom pozdvihnutia ľudskej osoby.

Už len na svoje zachovanie si teda demokracia vyžaduje formáciu zrelého a zodpovedného občana, pretože, ako opäť pripomína CA, „tá najdôležitejšia práca sa uskutočňuje v srdci človeka“ (bod 51).

ThDr. PhDr. Stanislav Košč, PhD. je absolventom Pápežskej Lateránskej univerzity (filozofia, teológia). Špecializoval sa na sociálnu náuku na Katolíckej univerzite v Lublíne. Prednáša katolícku sociálnu náuku na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity a na Pedagogickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku.